

ція» та «засвоєння»¹. Однак такий, дещо поверховий, як здається, підхід², не завадив автору дати досить глибокий аналіз чинників, перебігу та проявів цього явища.

Визначаючи характер рецепції римського права у більшості країн Західної Європи, Д. І. Азаревич тонко підмічає дві важливих особливості цього явища: 1) те, що римське право було рецеповане комплексно, а не за окремими інститутами, і 2) те, що воно було рецеповане субсидіарно, тобто не запроваджувалось у тих випадках, коли у місцевому законодавстві були прогалини, протиріччя, неточності тощо³.

Інший відомий романіст Новоросійського університету, М. Л. Дювернуа, своє розуміння суті рецепції римського права виклав у праці «Значення римського права для російських юристів». Обґрунтовуючи доцільність звернення до римського права російських правників, насамперед, практичних працівників, завдання котрих значно ускладнилось після судових реформ шістдесятих років, він змальовує позитивні перспективи такого підходу, характеризує переваги римського права, фактично, тим самим пропагуючи рецепцію останнього у формі практичного використання. Серед переваг римського права він називає універсальність та абстрактність останнього, підкреслюючи, що римське право є «правом найбільш універсальним» з поміж інших систем права, таким, що придатне для застосування у різних країнах. Але поряд з універсальністю римське право є ще й абстрактним, тобто втілює в собі, начебто, ідеальну модель права взагалі. Як пише М. Л. Дювернуа: «Саме у римському праві найкращим чином історично була реалізована абстрактна ідея права: у ньому той суттєвий і загальний елемент, котрий складає основу усякого права, розвинений такою мірою, як ніде інше». Саме універсальністю та абстрактністю римського права обумовлена можливість і доцільність його рецепції давньоруським, а пізніше – українським, російським та ін., правом, вплив на законодавство, юриспруденцію тих країн, які не перебували зі Стародавнім Римом у безпосередніх контактах у просторі та часі. М. Л. Дювернуа чітко і недвозначно висловлюється на користь цього явища. Як він зазначав: «Російське право не може втратити, а може лише виграти від спілкування з римським правом, як виграло німецьке право».

Узагальнюючи положення згаданих праць видатних романістів Новоросійського університету, висловленні в цих творах ідеї щодо значення римського права та його рецепції у зарубіжних країнах та Російській імперії, можна виокремити і сформулювати головний, визначальний висновок: римське право, як одне з надбань світової культури, спричинило і продовжує спричиняти вирішальний вплив на формування практично усіх європейських систем права, що дає підстави сподіватись на формування єдиної цивілістичної науки, а з тим і системи права. Якщо країна не хоче залишитись на узбіччі цього процесу, їй не варто уникати рецепції римського права.

Традиція вивчення римського права була перервана після подій, які почалися у Російській імперії в жовтні 1917 р. Як предмет, непотрібний радянським правознавцям, римське право було вилучено з навчальних програм і викладання його було поновлене аж у повоєнні роки. У ту добу в Одеському університеті підтримував вогник знань у цій галузі і прищеплював студентам любов до Римського права тривалий час Ілля Веніамінович Шерешевський – чудовий фахівець дореволюційного ґатунку з римського і цивільного права. Питаннями рецепції римського права він практично не займався, але варто згадати дві його праці, що мають відношення до цієї проблематики.

У статті «Правовое регулирование «наемного труда» в Риме» було піддано аналізу договір *locatio-conductio*. На той час це була одна із вкрай нечисленних праць радянських романістів, у якій порівнювалися положення римського і сучасного європейського права.

Іншою працею І. В. Шерешевського, котру варто тут згадати, була методична розробка, підготована ним у 1965 р., «Французький Цивільний кодекс 1804 р. (Кодекс Наполеона)». Попри виражену критичну спрямованість низки положень цієї публікації, вона мала чималий позитивний потенціал, оскільки давала короткий нарис створення Кодексу Наполеона, нагадуючи, що підґрунтям останнього було римське право і констатує поширення найважливіших принципів римського права на цивільне право Франції XIX ст.

Варто зазначити, що, хоча праці романістів Новоросійського університету ще не можна вважати такими, що виконані представниками однієї школи, оскільки ці публікації ще не були об'єднані єдиною метою, певним методологічним підходом, але вони вже сформували підмурок для ґрунтовних досліджень у цій галузі, які мали стати початком створення Одеської школи рецепції римського права.

¹ Азаревич Д.И. Из лекций по римскому праву, Вып. 1. – Одесса, 1885. – С.1-3.

² Про визначення поняття «рецепція» в романістичній літературі див., наприклад: Харитонов Е.О. Рецепція римського приватного права (Теоретичні та історико-правові аспекти) - Одеса, 1997. – С.23-84

³ Азаревич Д.И. Из лекций по римскому праву. – Вып.1. – 1885. – С. 21.

